

Gravminner ved Eidum

Av Gunnar Leirtrø

Livet, livet og døden. Grav, hvor, hvordan og hvorfor?. Når en i historisk sammenheng prøver å få svar på gamle gravskikker er det som regel 10 nye spørsmål som dukker opp for hvert enkelt svar en tror en har funnet. Så også med gravhaugene som finnes ved Eidum i Lånke. En del av de historiske funnene som er gjort der er kjent fra tidligere. I det siste har nye blitt oppdaga.

Haug – røys

Gravhauger eller røys, ordene brukes om hverandre og kanskje med rette også. Skikkene gikk nok inn i hverandre og tidsskille er ikke så entydige. Litt grovt sett kan en si at gravrøysene var det mest vanlige i bronsealderen, fra 1800 til 550 år f. Kr, mens gravhaugene er mest kjent fra jernalderen, ca 550 f Kr. til og med vikingetiden ca 1030 e. Kr. Flinke arkeologer og historikere har i forskjellige media og fora fortalt om leve- og boforhold fra de tidsepokene vi nå prater om. Men tall og opplysninger er ikke entydige, naturlig nok. Når vi snakker om forhold 1000 år tilbake i tid, må det være lov til en god del synsing. De skriftlige kildene er få og usikre.

Gravskikkene henger sammen med vår tro og viten. Skikkene er et speilbilde av den tid vi lever i og til alle tider har den dødes død og gravlegging en nær sammenheng med det levende livet. Det usikre, det ukjente, som den døde trådte inn i ga og gir også rom for myter og tankespinn langt inn i en "fremmed" verden. Ei grav skjuler den døde, mens vi lager ei røys, en haug eller reiser ei støtte til minne samt markerer plassen der den døde er begravd.

I dag har våre kirkegårder plass til alle, slik var det ikke i for eksempel jernalderen. Da var det nok husbonden, husfrua eller andre store personer knytta til en gård som fikk sin haug, sitt minnesmerke reist etter seg. Og i de tilfellene er kanskje gravhaugen like mye et symbol på gården som for det enkelte menneske. De fleste ble sikkert "bare" begravd enkelt og greit på flat mark uten noe minnesmerke av noe slag. Men for noen få var det altså viktig å markere. En stor og ruvende haug forteller oss om en gård og ei slekt med en viktig sosial posisjon, jo større haug, jo —. Men som sagt, det er viktig i denne sammenheng å være klar over at gravskikk i førkristen tid var så mye mer enn de gravhauger og røys som vi kjenner til i dag.

Arkeologene mener også at i jernalderen var det viktigere og legge gravhaugen, gravminnet nært gården, mens det i bronsealderen var et sterkere fokus på at gravrøysa skulle vises, sees av andre. Mange gravrøys fra bronsealderen finnes ved gamle veier, ferdselsårer, på hauger med god utsikt osv.

Opp gjennom årene har det variert mye om hva og hvor mye den døde har fått med seg i grava. Dette har også selvsagt sammenheng med gården, ættas rikdom og middel.

Gravene i vikingetiden, altså yngre jernalder, var langt bedre utrustet med tanke på hva som ble lagt i grava i lag med den døde, enn det som arkeologene har funnet i tidligere hauger, røys. Men som sagt, det var kun de største som ble vist en slik heder og ære.

Et gravminne med jord i forhøyningen er en haug. Haugene kan være runde, firkanta eller avlange. Blant anna er det fra jernalderen funnet gravhauger forma som en båt.

Er det stort sett bare stein som er brukt i minnesmerke til den døde, er det ei røys.

Tro

Våre forfedre hadde mange guder, antakelig flere i jernalder enn i bronsealderen. Sola var en av gudene som ble tilbedt i bronsealderen. Det er også gjort funn som tyder på at det har vært ofra til havguder da det bl.a er funnet bronseøkser, smykker, bronselurer, beltespinner osv i og i nærheten av vannkilder. Gudene skulle, hvis de ble dyrket og tilbedt rikelig og riktig, sørge for gode avlinger og fruktbarhet blant menneskene for å nevne noe. I yngre jernalder, vikingetiden, var som kjent Odin en helt sentral gudeskikkelse. Til Odin ble det ofret mennesker i den eldste tiden, mens Tor fikk dyr som offergave. I ynglingesagaen fortelles blant anna dette; I Svitjord (deler av Sverige, der sveane bodde) ble høvdingene enige om at de måtte ofre kongen, noe som er ganske sjelden. I kongen Domalde si styringstid var det uår og svolt blant folket i Svitjord. På det første blotet ofra de naut, men det ga ingen bedring. Andre året ble mange menn ofra, men heller ikke det hjalp. Tredje året samla mange hovdinger seg på blotet og de ble enige om at uårene, elendigheta, måtte komme fra kongen selv. Han ble drept og blodet hans ble brukt til å farge offerbenkene med.

Men ellers var det personer lenger nede på rangstigen som måtte bøte med livet for bedre avlinger, bedre fruktbarhet, seier i store slag osv.

Kua er også et kjent symbol fra norrøn mytologi. Det var urkua Audhumbla og kjempen Ylve som startet det hele. Audhumbla slikka også liv i Bure. Bure var far til Bor som igjen var far til Odin. Men også senere i sagaen finner vi kua nevnt. Snorre nevner den i sagaen om Olav Tryggvason. En småkonge ved navn Ogvald hadde ei ku med det samme navnet som urkua Audhumbla. Kua til Ogvald hadde en gullklave rundt halsen. Melka fra kua ga styrke og mot og Ogvald hadde med seg kua over alt. I sagaen om småkongene Ogvald og Ferking og Karmøyslaget er kua nevnt. Også kong Eystein i Sverige tilba en hellig ku.

Klær, mat og bolig

Det er funnet graver der de døde hadde klær på seg når de ble gravlagt. Slik vet arkeologene litt om hvordan de var kledd i den tiden. Ser en på klesdrakt i bronsealderen hadde mennene ofte et lendeklede. Det kunne være kort eller langt. Noen hadde også ei skjorte eller ei kappe som regel festa med ei bronsespenne over skulderen. De hadde også ei lita lue eller en hatt. Kvinnene gikk som regel kledd i skjørt, også det kort eller langt og en bluse. Noen hadde kjoler og den var festa med ei bronsespenne over skulderen. Både kvinner og menn gikk som regel barbeinte, men noen hadde tynne lette sko av skinn, gjerne fylt med gress for å holde varmen.

Fra jernalderen, særlig fra yngre jernalder, har vi mer eller mindre sikre kilder og forhold oss til. Fra vikingetiden er det ganske så lett og danne seg et bilde av deres leve- og boforhold. De hadde hest, ku, sau, geit, gris, høner og fikk mat fra disse. Gjødsla ble som i dag brukt til jordforbedringsmiddel. Samt at de brente skog for å få nye areal og asken var også god gjødsel.

Vikingene gikk kledd i klær vevd og spunnet av ull fra sauene og av lin. Noen var grove mens andre var langt mer forseggjorte. Kvinnene hadde som regel en understakk og en skjorte og en kjole utenpå festa med stropper. Kvinnene brukte ofte skaut på hodet. Også mennene hadde en kjortel, festa med en ringnål. Under var det bukser som var surret til leggen med snorer.

Både kvinner og menn hadde belter av lær eller skinn. Ikke uvanlig at beltene hadde forgylte spenner. En mener det bodde 200 000 mennesker i Norge rundt år 1000. 95 % av folket bodde på bygda og var tilknyttet en av de om lag 25 000 gårdene som fantes på den tiden.

Eidum

La oss se på gravhaugene og andre funn ved Eidum. Navnet Eidum er et gammelt vinnavn og de ble brukt på gårder rydda i perioden 0 til 600 år etter Kr. Flere arkeologiske funn er gjort der, blant anna skafthullhakke eller kølle av stein. Det er funnet i et gammelt skiferbrudd, 200 m nord nord-øst for husene på Lille Eidum. Der er også registrert 2 gravrøyser, hvorav en er nesten borte og den andre sterkt ødelagt. Dette er 200 m øst nord – øst for nåværende bebyggelse. Ei tvilsom røys er fjerna. Den lå 80 m nord-øst for gården. Også der er det blant anna funnet køllehode og 2 hakker av stein. Dette er funn fra tidligere og som er registrert før, blant anna på 60- og 70 tallet.

18. mai 2009 var arkeolog Helle Vangen Stuedal, Johan Bidtnes, Rolf Berg og Egil Rømo på befarung i området. De så på kjente og ukjente gravminner i området. Noe av det som fanga deres oppmerksomhet var to steiner som Johan Bidtnes har gravd fram. Den ene er en stor oval stein. Bidtnes mener det kanskje er en fallos stein. Den er plassert på toppen av den ene haugen, en haug med en diameter på godt 12 meter. Gravhaugen ble innmålt i 2007.

Bidtnes har brukt mye tid der oppe. Han var også svært sentral da stien ble anlagt og kjenner hvert steg, hver stein på veien oppover.

De mange turene dit opp sammen med en unik interesse og kunnskap om gammel historie og arkeologi har gjort at Bidtnes har kommet over disse fornminnene. Bidtnes har også avdekket en antakelig offerstein.

Steinen er uregelmessig i formen og hugget til på minst 3 kanter. Steinen ligger ikke i et definerbart gravminne,

i følge Helle Vangen Stuedal. Hun mener videre at den er bearbeidet, men ikke gjort ferdig. Tilhoggingen skulle vært mer forståelig hvis den hadde blitt ferdiglagd.

Lånke historielag vil i samarbeid med grunneier, faghistorikere og andre lokale interesserte rydde noen av fornminnene som ligger i nærheten av turstien, merke de og gjøre de mer tilgjengelige for alle turgåere som besøker det flotte utsiktspunktet som Spigil'n vitterlig er. Hvert år blir det skrevet en 10 – 12000 navn i trimboka der oppe.

Gamle gravminner, hauger og offersteiner — er det et tilhøgd bilde av den gamle urkua Audhumbla som Bidtnes har gravd fram mellom or og anna kratt i Eidumsmarka? Som nevnt innledningsvis, et lite svar fører ofte med seg det tidobbelte av spørsmål.

En ting er i alle fall sikkert, det gjelder å ha med seg øynene og se. Og at Eidum med sin beliggenhet, med så gode åkerjord, med sjøen og elva, har vært en høvelig storgård med omgivelser som oser av gammel historie, er det ingen tvil om.

Gravhauger, røyser og steiner minner om fordoms liv og virke i Eidumsmarka. Gå i terrenget der, nyt den historiske susen som området er omgitt av, tenk på de som før deg har hatt sitt liv og virke i disse omgivelsene. Når en er på slike steder der historia ligger og venter på oss, er det lurt og stoppe opp, la tanker fly og øyne se.

Se den tida som en gang var.

*Kultstein på Eidum
Foto : Gunnar Leirtrø*

Og så kan en jo ta turen helt opp og nyte den flotte utsikten til alle kanter der oppe på Spigil'n.

Fra venstre: Johan Bidtnes, Egil Rømo, Kåre Berg, arkeolog Helle Vangen Stuedal og Grete Leirtrø, står foran steinen der det er lett å tenke på gammel trua, Odin og Audhumbla.

Foto : Gunnar Leirtrø